

آینده‌نگری تأثیرات اجتماعی ناشی از حضور ابرپروژه‌های شهری مطالعه موردی: مجموعه گردشگری پدیده شاندیز

پذیرش نهایی: ۹۶/۷/۲۲

دریافت مقاله: ۹۶/۴/۲۵

DOI:10.18869/acadpub.geores.32.3.129

چکیده

حضور ابرپروژه‌های شهری زمینه‌ساز تحولات چشمگیری در ابعاد اجتماعی زندگی شهروندان خواهد بود. در این مقاله تلاش شده است تأثیر حضور و فعالیت مجموعه گردشگری پدیده را بر توسعه پایدار اجتماعی شهری در شاندیز طی سال‌های ۹۴-۱۳۸۸ از دیدگاه شهروندان بررسی کند. سپس پیشران‌های کلیدی مؤثر بر شکل‌دهی توسعه پایدار اجتماعی در شهر شاندیز بر اثر حضور مجموعه گردشگری پدیده از دیدگاه کارشناسان پیش‌بینی شود. روش تحقیق در این مطالعه، از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش، توصیفی-تحلیلی است. روش گردآوری اطلاعات کتابخانه‌ای و میدانی (پرسشنامه) و روش تجزیه و تحلیل اطلاعات هم به صورت آمار توصیفی (میانگین، انحراف معیار) و استنباطی (آزمون تی تک نمونه‌ای و معادلات ساختاری) صورت گرفته است. جامعه آماری تحقیق، شامل خانوارهای ساکن در شهر شاندیز که بر پایه سرشماری سال ۱۳۹۰، دارای ۵۱۱۰ خانوار و ۱۷۳۷۸ نفر جمعیت و از ۲۳۶ خانوار شهری برای تبیین وضع موجود و ۴۰ کارشناس برای پیش‌بینی آینده، به‌عنوان نمونه پرسشگری به عمل آمد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که آثار ناشی از فعالیت مجموعه گردشگری پدیده در فاصله زمانی مورد مطالعه، بیشترین تأثیر را بر انگیزه‌های اجتماعی با آماره ۱۹/۱ داشته است. بنا بر مدل معادلات ساختاری و روش کیفی، نیز عواملی مانند تأثیر پدیده بر امنیت زندگی شهروندان در شهر شاندیز، افزایش حس تعلق مکانی در بین شهروندان ساکن شاندیز، ارتقاء سطح آگاهی و سواد شهروندان و غیره به‌عنوان پیشران‌های کلیدی مؤثر در شکل‌دهی توسعه پایدار اجتماعی در شهر شاندیز معرفی شده است.

واژگان کلیدی: انگیزه‌های اجتماعی، آگاهی اجتماعی، مدیریت شهری، تعلق مکانی، شهر شاندیز.

مقدمه

هدف از احداث ابرپروژه‌های شهری، پاسخگویی در کوتاه‌ترین زمان ممکن به نیاز به تحول و دگرگونی مثبت در شهر در ابعاد مختلف است، اما تجربه ابر پروژه‌ها شهری در جوامع توسعه‌یافته و در حال توسعه وضعیت دیگری را به نمایش گذاشته است (Orueta, Fainstein, 2008, 763). این پروژه‌ها با سرمایه‌گذاری جدید و روندهای مدیریتی بین دولت و فرابان همراه است. چون ابرپروژه‌ها هزینه‌بر و پیچیده هستند، شامل فرابان نهادی یا شرکای خصوصی - دولتی هستند. به این دلیل آن‌ها عامل ارتقاء دهنده شهر در نظر گرفته می‌شوند. حتی ابرپروژه‌های خصوصی هم از امور مالی دولتی بهره‌مند می‌گردد. دولت‌ها اغلب شراکت را به صورت روش‌های عملی برای اجرای پروژه‌های پیچیده توجیه می‌کنند. هم‌زمان، سرمایه‌گذاری عمومی در

پیشرفته‌ای شخصی توقعاتی را ایجاد می‌کند که منافع عمومی با انواع و مقیاس و پذیرندگان متعدد دنبال می‌شود (Bornstein, 200: 2010). ابرپروژه‌های شهری دامنه اثر وسیعی داشته به طوری که گروه‌های اجتماعی زیادی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. مهاجرت‌ها و جابه‌جایی‌های جمعیتی در سطح شهر به دلیل خریداری مسکن یا اخراج برخی از ساکنین و شاغلین بافت، استقرار گروه‌های جدید بومی و غیربومی در بافت، تغییر هویت و شخصیت سابق بافت، ایجاد محیط فیزیکی بیگانه برای ساکنین و شاغلین، اثرگذاری بر نوع و کیفیت اشتغال محدوده و یا وعده‌های دروغین اصلاحات اجتماعی، حل بحران‌های اجتماعی و افزایش فرصت‌های اشتغال و مسکن ارزان‌قیمت از طریق اجرای ابرپروژه‌های شهری از جمله اثرات اجتماعی منفی و گاه مثبت این پروژه‌ها است. نظریه‌پردازان مختلف در حوزه سیاست‌گذاری شهری و برنامه‌ریزی شهری به بررسی اثرات مثبت و منفی اجتماعی کلان پروژه‌های شهری برای شهر و شهروندان پرداخته‌اند (Jia et al, 2011, Storey, Hamilton, 2004, Ponzini, 2011). اثرات منفی این پروژه‌ها را در جمع‌بندی بحث این نظریه‌پردازان می‌توان ایجاد نا عدالتی اجتماعی، مهاجرت جمعیت ساکن، از بین رفتن هویت و شخصیت بافت شهری، انزوای اجتماعی برخی گروه‌ها، منفعت اقتصادی معدودی سرمایه‌گذار، عدم پاسخگویی به نیاز مسکن و اشتغال گروه‌های کم‌درآمد، مقاومت و اعتراضات عمومی و غیره دانست.

توسعه پایدار شهری با پنج هدف کلی برای رسیدن به آینده شهری پایدارتر در شهرهای اروپایی مبتنی بر حداقل مصرف فضا و منابع طبیعی، کارآمد نمودن اداره جریان‌های شهری، حفاظت از سلامت جمعیت شهری، تأمین دسترسی برابر به منابع و خدمات و مراقبت از تنوع فرهنگی و اجتماعی است (Kanaroglou, 2009: 32). طرفداران توسعه شهری با تأکید بر پروژه‌های منطقی، سعی در توجه به تمام جنبه‌های اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و کالبدی طرح‌ها دارند و برای نیل به شهر آرمانی بایستی تعمق و تعامل بین بخش‌های مذکور صورت پذیرد. از این رو با توجه به اهمیت مقوله پایداری در اهداف توسعه شهرها، دامنه گسترده‌ای از مجموعه نیازهای اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، اکولوژیک و کالبدی برای حرکت به سوی پایداری مورد توجه است، که می‌تواند در قالب شاخص‌های پایداری شهر تعریف و تدقیق گردد (پورجعفر و همکاران، ۱۳۹۰، ۲۵).

شهر شاندیز به‌عنوان یکی از مناطق بیلاقی و جاذب گردشگر برای شهروندان ساکن در کلان‌شهر مشهد در بعد ناحیه‌ای و برای زائران بارگاه امام هشتم شیعیان حضرت رضا(ع) در بعد ملی، محدوده‌ای شناخته‌شده محسوب می‌گردد؛ اما در چند سال اخیر سرمایه‌گذاری‌های عمده‌ای در قالب پروژه‌های شهری از جمله مجموعه گردشگری پدیده شاندیز انجام شده است که آثار و پیامدهای آن قبل از و بعد از رسیدن به مرحله بهره‌برداری، ساختار شهری شاندیز را متأثر نموده است. این مجموعه در فضایی بالغ بر ۵۰ هکتار احداث شده است و در داخل آن فضاهایی تحت عنوان هتل پنج ستاره، مرکز خرید و سرگرمی، سرویس آپارتمان اقامتی، پارک آبی و غیره با مساحتی بالغ بر ۱۱۷۵ هزار مترمربع طراحی شده است (شرکت توسعه بین‌المللی صنعت گردشگری پدیده شاندیز، ۱۳۹۴).

با توجه به این که مجموعه گردشگری پدیده شاندیز ویژگی‌های کامل یک ابرپروژه از جمله؛ پیچیدگی و بزرگ‌مقیاس بودن، جذابیت پروژه برای شهروندان در سطح محلی، منطقه‌ای و ملی، پرهزینه بودن روند احداث و بهره‌برداری از آن (جذب سرمایه‌های شهروندان و حتی فراتر از شهر شاندیز) و بحث‌برانگیزی را دارا می‌باشد، به‌عنوان یک ابرپروژه شهری در مقیاس محلی، منطقه‌ای و حتی ملی به شمار می‌رود. حضور ابرپروژه‌ها در محدوده شهری کوچک مانند شاندیز می‌تواند پیامدهای نسبتاً بزرگی را به‌ویژه در ابعاد اجتماعی در پی داشته باشد. بنابراین، مطالعه ابرپروژه شهری مجموعه گردشگری پدیده در شهر شاندیز و شناسایی پیشران‌های کلیدی شکل‌دهی توسعه پایدار اجتماعی این شهر، ضرورت خواهد داشت. در نهایت، سؤال اصلی تحقیق حاضر این است که، عوامل کلیدی مؤثر بر شکل‌دهی توسعه پایدار اجتماعی در شهر شاندیز در نتیجه حضور مجموعه

آینده‌نگری تأثیرات اجتماعی ناشی از حضور ابرپروژه‌های شهری / ۱۳۱

گردشگری پدیده شان‌دیز با رویکرد آینده‌نگاری چیست؟ در کنار سؤال اصلی، این سؤال نیز پاسخ داده خواهد شد که آثار کوتاه‌مدت حضور این ابرپروژه بر ابعاد اجتماعی توسعه پایدار شهری چگونه بوده است؟

ادبیات نظری تحقیق

در زمینه ابرپروژه‌های شهری و نقش آن در توسعه پایدار اجتماعی شهری در کشور تاکنون پژوهشی مشاهده نشده است. مطالعات منتشرشده در زمینه خود ابرپروژه‌ها نیز انگشت‌شمار است که در ادامه به ذکر پاره‌ای از نتایج آن اشاره می‌شود: پهلوان (۱۳۹۲) در بررسی تأثیرات ایجاد ابرپروژه شهری الماس شرق در توسعه اجتماعات محلی در سه محله شهرک توس، کاریزک و اسماعیل آباد در شهر مشهد نشان داد که بعد کالبدی با اجرای پروژه رشد و توسعه‌یافته اما در ابعاد اجتماعی و اقتصادی نه تنها بهبودی حاصل نشده بلکه در برخی موارد موجب بروز مشکلاتی از جمله کاهش امنیت و جابجایی ساکنین و غیره شده است. عنابستانی و همکاران (۱۳۹۳) نشان دادند که، با توجه به یافته‌های تحقیق عوامل اجتماعی و اقتصادی ناشی از حضور و فعالیت شرکت گردشگری پدیده در شهر شان‌دیز با آماره ۳۶ درصد بیشترین تأثیر را بر تغییرات بازار زمین و مسکن در این شهر داشته‌اند. علاوه بر آن عنابستانی و همکاران (۲۰۱۶) معتقدند که آثار ناشی از حضور و فعالیت مجموعه گردشگری پدیده در شهر شان‌دیز در فاصله زمانی (۱۳۸۸-۹۴)، بیشترین تأثیر را بر بعد اقتصادی با ضریب ۲۴/۱۵ داشته است.

جدول ۱- پیشینه مطالعات ابرپروژه‌ها در خارج از کشور

منبع	عنوان یا موضوع	نتایج
Priemus et al. 2008	برنامه‌ریزی و طراحی ابرپروژه‌های زیرساخت	اگرچه ممکن است اثرات فیزیکی ابرپروژه‌های زیرساختی رضایت‌بخش باشد، اما اثرات زیست‌محیطی، نتایج اقتصادی و پیش‌بینی‌های فنی پروژه‌ها ممکن است پاسخگو نباشد.
Douglass, 2005	جهانی‌شدن ابرپروژه‌ها و محیط‌زیست و شکل شهری در جا کارتا	انفجار گرایش به مکان پروژه‌ها که به‌طورجدی منتج به بازسازی و گسترش فضای شهری به طریق نامناسب از منظر زیست‌محیطی می‌شود.
Ponzini, 2011	ابرپروژه‌های و پروژه‌های معماری ستاره‌ای در غیاب سیاست‌های دموکراتیک	در ارتباط با نحوه توسعه ابوظبی از طریق ابرپروژه‌ها و معماری غیربومی بحث می‌شود و لزوم توجه به بستر اجتماعی طرح‌ها موردتوجه قرار می‌گیرد.
Jia et al. 2011	مطالعه ابرپروژه‌ها از دیدگاه تئوری تضاد اجتماعی	در این تحقیق به ارتباط ابرپروژه‌ها با جهانی‌شدن پرداخته‌شده و بر تأثیر متقابل بستر اجتماعی و ابرپروژه‌ها تأکید می‌شود.
Abdulaal, 2012	توسعه بزرگ‌مقیاس شهری به‌عنوان موتور محرک توسعه زمین در جده	پروژه‌های بزرگ‌مقیاس قادر به پاسخگویی به چالش‌های شهری نیستند. بنابراین، باید ابرپروژه‌ها باید مکمل یکدیگر باشند و شهرداری، پایداری و هماهنگی ابرپروژه‌ها با چشم‌انداز شهری را کنترل نماید.
Bornstein, 2010	ابرپروژه‌ها، شهرسازی و مزایای اجتماعی	در مقایسه ابرپروژه‌های ونکور، مونترال و لس‌آنجلس نظریات اجتماعی در رابطه با آن‌ها به چالش کشیده می‌شود.
Priemus, Wee, 2013	ابرپروژه‌ها	ابرپروژه‌ها از لحاظ فرایند تصمیم‌گیری و زیرساخت‌های ناشی از آن، شامل پروژه‌های عظیم و نمایش سیاسی هستند که در آن‌ها سرمایه‌گذاری عمدتاً از طریق بخش عمومی صورت می‌گیرد.
Divandari et al, 2014	بازیابی یک مدل تجاری برای ابرپروژه‌های چندمنظوره	عامل اصلی ایجاد ابرپروژه‌ها در مواردی همچون سرگرمی، مسکونی، گردشگری و ورزش مشاهده می‌گردد.

ادامه جدول ۱

منبع	عنوان یا موضوع	نتایج
Hwang, 2014	ابرپروژه‌های شاخص شهری فراتر از همگرایی جهانی	فرآیندهای شکل‌گیری یک ابرپروژه شهری در سئول محصول به‌صورت محدود در یک ناحیه ناشی از فعل‌وانفعالات سیاسی بسیار پیچیده و پویا در میان بازیگران متنوع در مقیاس‌های مختلف است.
Mok et al, 2014	مطالعات مدیریت ذینفعان در ساخت ابرپروژه‌ها	در روش‌های مدیریت ذینفعان پروژه در ابرپروژه‌ها نیازمند شناسایی تأثیر فرهنگ ملی در این حوزه است. بنابراین از روش شبکه‌های اجتماعی برای مدیریت روابط ذینفعان در این پروژه‌ها باید استفاده شود.
Boano, et al, 2011	خط مقدم رقابت ابرپروژه‌های شهری و مقاومت‌های بزرگ	این مقاله به بررسی تحلیلی واژه جدید مفهومی شهرسازی رقابت که در آن مبارزه برای فرآیندهای توسعه فراگیر در مقابل فشار سیاسی بازار فرادست به سمت فعالیت در سطح جهانی را نشان می‌دهد.
Follmann, 2014	ابرپروژه‌های شهری یک چشم‌انداز جهانی	پروژه‌های عظیم شهری ایجادشده در مناطق پیشران رودخانه‌ها زمینه‌ساز جدایی‌گزینی غیررسمی شهری شده است.

علاوه بر آن، مطالعات عنابستانی و همکاران (۱۳۹۲) در زمینه تأثیر شرکت گردشگری پدیده بر توسعه شهری شان‌دیز نشان می‌دهد که بر پایه داده‌های حاصل از نظرسنجی از کارشناسان، در بین متغیرهای آثار حضور شرکت گردشگری پدیده، بیشترین ضریب اهمیت به آثار اقتصادی با ۴۵/۵ درصد و کمترین ضریب اهمیت به آثار زیست‌محیطی حضور این شرکت در شهر شان‌دیز با ۸/۲ درصد بوده است. علاوه بر این مطالعات عنابستانی و عنابستانی (۱۳۹۲) در زمینه نقش پدافند غیرعامل در مکان‌گزینی ابر پروژ‌های شهری (مجموعه گردشگری پدیده شان‌دیز) نشان داد که بر اساس نتایج به‌دست‌آمده از روش ماتریس کارور در بین عناصر هشت‌گانه موجود در شهر رویایی پدیده، هتل پنج ستاره دارای اهمیت حیاتی بوده و سایر مراکز در رده اهداف حساس قرار می‌گیرند و در مکان‌گزینی این ابر پروژ‌ه شهری از اصول یازده گانه پدافند غیرعامل فقط مکان‌یابی و استحکام بنا رعایت شده است.

درنهایت، نتایج حاصل از مطالعات مربوط به ابرپروژه‌ها نشان می‌دهد که هدف اصلی در ایجاد ابرپروژه‌ها مواردی از قبیل ایجاد فضاهای موردنیاز برای سکونت، گردشگری، ورزشی و غیره بوده است. از سوی دیگر ایجاد این پروژه‌ها در نواحی شهری آثار زیست‌محیطی، اقتصادی و به‌ویژه اجتماعی خاصی را در پی داشته است، به نحوی که در مطالعات متعددی بر چالش‌های اجتماعی به وجود آمده پس از ایجاد ابرپروژه‌ها تأکید شده است. در جدول شماره ۱ به نتایج تعداد از آن‌ها اشاره گردید.

ابرپروژه‌های شهری

پروژه‌های زیرساختی، تجارتي، خدماتی بزرگ‌مقیاس، با هزینه‌های کلان و سطح اثرگذاری وسیع را که می‌توانند در سطح شهر و یا فراشهری عملکرد داشته باشند، ابرپروژه‌های شهری می‌توان نامید. ابرپروژه‌های شهری از لحاظ ماهیت، کاربری، عملکرد و مقیاس اثرگذاری در شهر طیف متنوعی از مراکز تجارتي و خدماتی وسیع بین‌المللی، پروژه‌های زیرساختی ارتباطی کلان مثل ساخت مترو شهری، ساخت شهرک‌های فناوری یا تفریحی، پروژه‌های شاخص شهری (با سبک معماری متمایز و شاخص در شهر و یا طراحی‌شده‌ی طراحان و معماران معروف و مطرح در سطح بین‌المللی)، پروژه‌های بازسازی و نوسازی سطح وسیعی از شهر را در برمی‌گیرد. ابرپروژه‌های شهری به این دلیل ابرپروژه خوانده می‌شوند که می‌توانند منجر به تغییرات وسیع، بلندمدت یا شاخصی در هویت، ساخت اقتصادی و اجتماعی، نقش و عملکرد شهر شوند (Altshuler, Luberoff, 2003: 19).

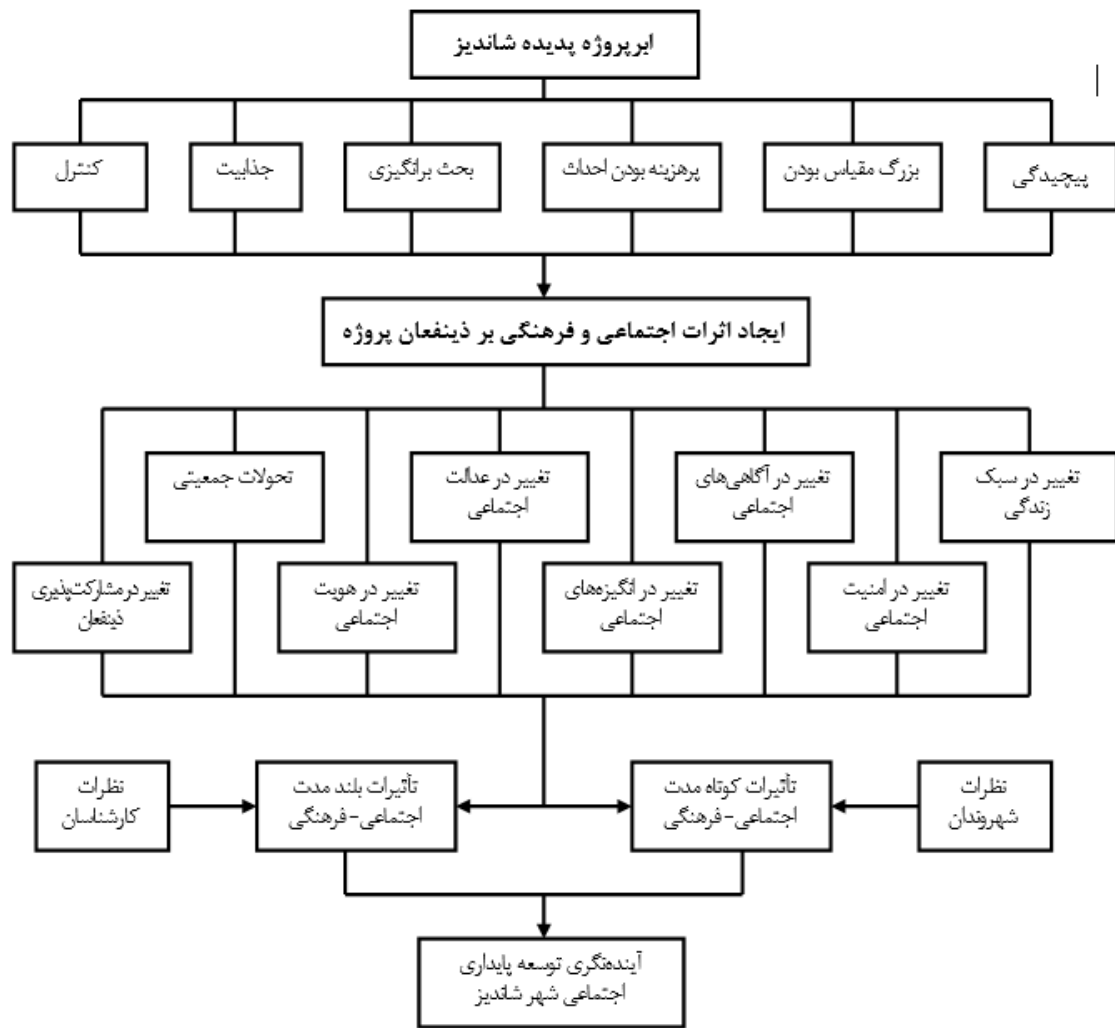
آینده‌نگری تأثیرات اجتماعی ناشی از حضور ابرپروژه‌های شهری / ۱۳۳

خصیصه‌های شش‌گانه‌ی ابرپروژه‌ها عبارت‌اند از: غول‌آسایی، جذابیت، پرهزینه بودن، بحث‌برانگیزی، پیچیدگی و کنترل (Flyvbjerg et al, 2003: 4). امروزه ابرپروژه‌ها، جزو شگردهای متداول شهرسازی هستند و به دلیل بازتعریف شهر، قراردادن شهر در جایگاه جهانی و ارتقای خدمات و تسهیلات و درآمدها، وسوسه‌برانگیز هستند. شواهد نشان داده است که در واقع، عصر جدیدی از کلان پروژه‌ها در سرتاسر جهان ظهور کرده است (Douglass, 2005: 2). ابرپروژه‌ها اغلب با دو رویکرد متفاوت در طرح‌های توسعه‌ی شهری وارد می‌شوند: از یکسو به طرح‌هایی در مقیاس عظیم ساخت و اهمیت زیاد نمادین (مثل ساخت موزه‌ای خاص) و از سوی دیگر طرح‌های بزرگ‌تری با موضوعات پیچیده (مجتمع مسکونی مختلط، تسهیلات حمل‌ونقل و ...) (Orueta, Fainstein, 2008: 762).

توسعه پایدار اجتماعی شهری

توسعه پایدار روندی است که بهبود شرایط اقتصادی، اجتماعی فرهنگی و فن آوری به سوی عدالت اجتماعی باشد و در جهت آلودگی اکوسیستم و تخریب منابع طبیعی نباشد. (عزیزی، ۱۳۸۰: ۲۲). توسعه پایدار شهری، شکلی از توسعه امروزی است که می‌تواند توسعه مداوم شهرها و جوامع شهری نسل‌های آینده را تضمین کنند (Hall, 1993:22). پایداری اجتماعی تحت عنوان زندگی سالم، بارور و هماهنگ با طبیعت تعریف شده است. در این تعریف بقاء و حیات انسان، توأم با تامین نیازهای انسانی و همگام با حفظ کیفیت محیطی و مرتبط با نظام‌های اقتصادی در جهت دستیابی به بالاترین سطح رضایت از زندگی تعریف شده است. بسترسازی جهت ظهور و بروز خلاقیت‌ها، بسیج آحاد مردم در جهت تامین اهداف توسعه پایدار و نیز اطمینان از «آینده‌ای بهتر برای همه» با تاکید بر رفاه مردم بومی و تاکید بر نقش حیاتی آنان در مدیریت محیطی و توسعه، از ارکان تعریف پایداری اجتماعی است (کلانتری خلیل‌آباد و همکاران، ۱۳۹۱: ۲۱۰).

حوزه اجتماعی گسترده‌ترین بعد پایداری است. در این حوزه شاخص‌هایی که به نیازهای اساسی و بهبود کیفیت زندگی مربوط می‌شوند قرار می‌گیرند. در این شاخص‌ها، جزء اصلی تعداد جمعیت است (کلانتری، ۱۳۸۵: ۳۶). در خصوص شاخص‌های توسعه اجتماعی نیز از (سرمایه اجتماعی) به‌عنوان یکی از شاخص‌های توسعه پایدار سخن به میان آمده است. البته سرمایه اجتماعی مانند کیفیت زندگی، یک مفهوم غیرقابل اندازه‌گیری است. دومین شاخص کلیدی برای مشارکت اجتماعی، رواج نهادهای مدنی یا تشکلهای و عضویت در مؤسسات خصوصی می‌باشند، پس گمان می‌رود که اطلاع‌رسانی کافی و وجود سازمان‌های غیردولتی که شهروندانی سالم، ثروتمند و اندیشمند آن‌ها را تشکیل داده باشند سهم به‌سزایی در توسعه پایدار خواهند داشت (شب‌افروزان، ۱۳۹۴: ۴۴). در پژوهش حاضر، شاخص‌های امنیت اجتماعی، انگیزه‌های اجتماعی، عدالت اجتماعی، هویت اجتماعی، تحولات جمعیتی، مشارکت اجتماعی، آگاهی اجتماعی و سبک زندگی برای ارزیابی بعد اجتماعی توسعه پایدار مورد بررسی قرار گرفته است.

شکل ۱- مدل مفهومی متغیرهای تحقیق

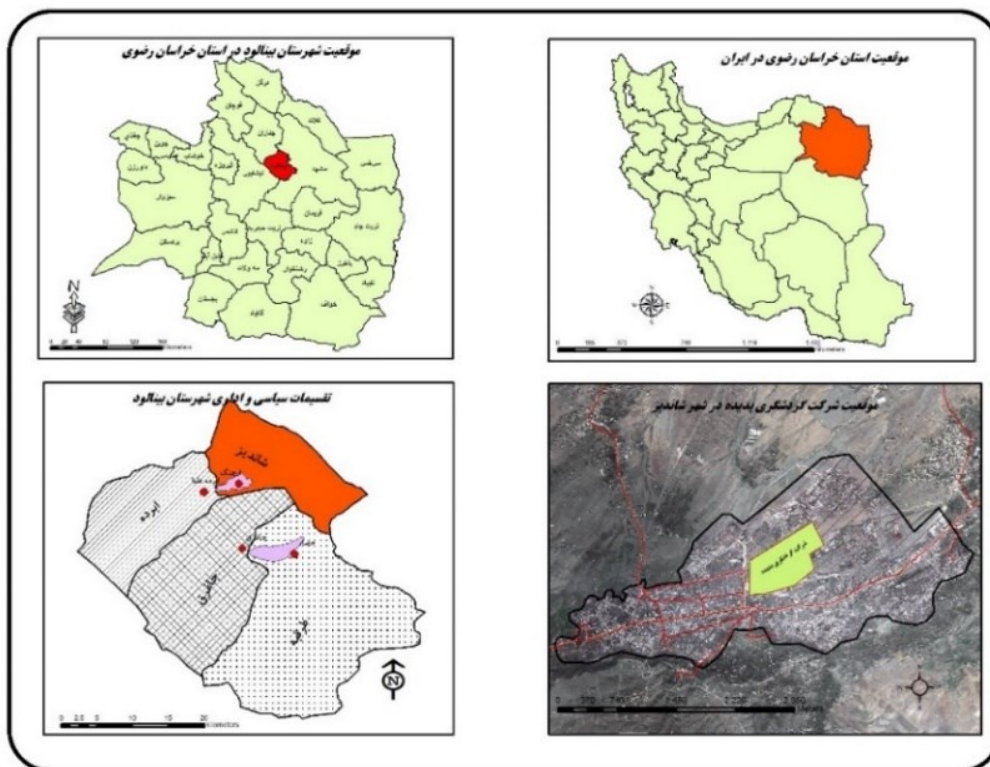
حوزه اجتماعی گسترده ترین بعد پایداری است. در این حوزه شاخص‌هایی که به نیازهای اساسی و بهبود کیفیت زندگی مربوط می‌شوند قرار می‌گیرند. در این شاخص‌ها، جزء اصلی تعداد جمعیت است (کلانتری، ۱۳۸۵: ۳۶). در خصوص شاخص‌های توسعه اجتماعی نیز از (سرمایه اجتماعی) به عنوان یکی از شاخص‌های توسعه پایدار سخن به میان آمده است. دومین شاخص کلیدی برای مشارکت اجتماعی، رواج نهادهای مدنی یا تشکلهای و عضویت در موسسات خصوصی می‌باشند، پس گمان می‌رود که اطلاع رسانی کافی و وجود سازمان‌های غیر دولتی که شهروندانی سالم، ثروتمند و اندیشمند آنها را تشکیل داده باشند سهم به‌سزایی در توسعه پایدار خواهند داشت (شباب‌فروزان، ۱۳۹۴: ۴۴). در پژوهش حاضر، شاخص‌های امنیت اجتماعی، انگیزه‌های اجتماعی، عدالت اجتماعی، هویت اجتماعی، تحولات جمعیتی، مشارکت اجتماعی، آگاهی اجتماعی و سبک زندگی برای ارزیابی بعد اجتماعی توسعه پایدار مورد بررسی قرار گرفته است (شکل ۱).

متدولوژی و روش

منطقه مورد مطالعه

آینده‌نگری تأثیرات اجتماعی ناشی از حضور ابرپروژه‌های شهری / ۱۳۵

شهر شاندیز با عرض جغرافیائی "۲۳ ۰۳۶" و طول جغرافیائی "۱۷ ۰۵۹" درجه و ارتفاع متوسط ۱۴۰۰ متر از سطح دریا در دشت بین کوه‌های هزار مسجد و بینالود و در فاصله ۱۵ کیلومتری غرب شهر مشهد قرار گرفته است. به علت قرار گرفتن در دامنه‌های شمالی ارتفاعات بینالود و برخورداری از آب‌وهوای معتدل، آب فراوان و باغ‌های وسیع و مناظر طبیعی دیدنی به‌عنوان کانون عمده گذاران اوقات فراغت از سرتاسر ایران و جهان می‌باشد (استانداری خراسان رضوی، ۱۳۹۴). این شهر همراه با روستاهای الحاقی به آن در سال ۱۳۹۰ دارای جمعیتی نزدیک بر ۱۷۳۷۸ نفر بوده است. از لحاظ تقسیمات سیاسی کشور، مرکز بخش شاندیز در شهرستان بینالود به شمار می‌رود و به لحاظ مدیریتی نیز هم‌اکنون به‌وسیله شهرداری اداره می‌شود (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰).

شکل ۲- موقعیت منطقه مورد مطالعه

منبع: (استانداری خراسان رضوی، ۱۳۹۵)

روش تحقیق

روش تحقیق در این مطالعه از نظر هدف کاربردی و از نظر روش تجربی و در بخشی از آن توصیفی - تحلیلی است. جامعه آماری تحقیق، شامل خانوارهای ساکن در شهر شاندیز می‌باشد. این شهر طبق سرشماری سال ۱۳۹۰ دارای ۵۱۱۰ خانوار و ۱۷۳۷۸ نفر جمعیت می‌باشد، طبق فرمول کوکران با سطح احتمال ۹۵ درصد، تعداد نمونه لازم جهت پرسشگری در سطح شهر برابر ۲۳۶ خانوار و انتخاب آن‌ها در سطح شهر، به صورت تصادفی ساده انجام گرفت. برای ارزیابی وضع موجود تأثیرات اجتماعی حضور مجموعه گردشگری پدیده شاندیز (در اثر احداث شهر رویایی پدیده) در فاصله سال‌های ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۴ پرسشنامه‌ای در قالب ۸ شاخص و ۴۱ گویه تدوین شد (جدول ۲). برای آینده‌نگری تأثیرات حضور مجموعه گردشگری پدیده بر توسعه پایدار اجتماعی از تعداد ۴۰ نفر از متخصصین در حوزه سازمان‌های اجرایی دولتی، جامعه دانشگاهی، مجموعه گردشگری پدیده شاندیز و شهرداری شاندیز پرسشگری به عمل آمد و نتایج حاصل از بررسی آنان برای شناسایی عوامل کلیدی مؤثر بر شکل‌دهی توسعه پایدار اجتماعی تا افق ۱۴۰۵ در شهر شاندیز مورد استفاده قرار گرفت.

نتایج بررسی شاخص‌های متغیر شکل‌گیری توسعه پایدار اجتماعی شهری در بین متخصصان بر پایه تصویر سناریوی آینده شهر شاندیز نشان‌دهنده پایایی بالای شاخص‌ها است، به نحوی که شاخص‌های بعد داخلی اجتماعی در ضریب تأثیر وضع موجود با آماره ۰/۸۴۲ و عدم اطمینان آن در آینده با آماره ۰/۸۹۱ بالاترین پایایی را ارائه می‌دهد و در مقابل بعد خارجی اجتماعی در ضریب تأثیر وضع موجود با آماره ۰/۶۷۸ و عدم اطمینان آن در آینده با آماره ۰/۸۱۲ پایین‌ترین پایایی را نشان می‌دهد. تجزیه و تحلیل اطلاعات به دست آمده از پرسشنامه‌های تحقیق از طریق آمار توصیفی (میانگین، انحراف معیار) و استنباطی آزمون تی تک نمونه‌ای، تی زوجی و مدل معادلات ساختاری میک‌مک^۱ انجام پذیرفته است.

روش میک‌مک که مخفف فرانسوی «ماتریس ضرایب تحلیل اثر متقاطع به منظور طبقه‌بندی» است به جهت آسان‌تر شدن تحلیل ساختاری طراحی شده است (Godet, 2006, 185). این نرم‌افزار به منظور انجام محاسبات پیچیده ماتریس متقاطع و به گونه‌ای طراحی شده است که ابتدا متغیرها و مؤلفه‌های مهم در حوزه موردنظر را شناسایی کرده و سپس آن‌ها را در ماتریسی مانند ماتریس تحلیل اثرات وارد نموده و میزان ارتباط میان این متغیرها با حوزه مربوطه توسط خبرگان، تعیین می‌شود. متغیرهای موجود در سطرها بر متغیرهای موجود در ستون‌ها تأثیر می‌گذارند. بدین ترتیب متغیرهای سطرها، تأثیرگذار و متغیرهای ستون‌ها، تأثیرپذیر می‌باشند (Kippenberger, 1999, 18). ماتریس به دست آمده را می‌توان با نمودار متناظر آن نیز نمایش داد که در آن نمودار جهت تأثیرگذاری هر گروه بر دیگری توسط «پیکان‌ها» و میزان تأثیرگذاری به صورت عددی، در بالای آن پیکان نمایش داده می‌شود. نهایتاً بر اساس توپولوژی متغیرها این نرم‌افزار عوامل کلیدی را استخراج و رتبه‌بندی می‌نماید (Godet, 1991, 91).

جدول ۲- متغیرها و شاخص‌های توسعه پایدار شهری

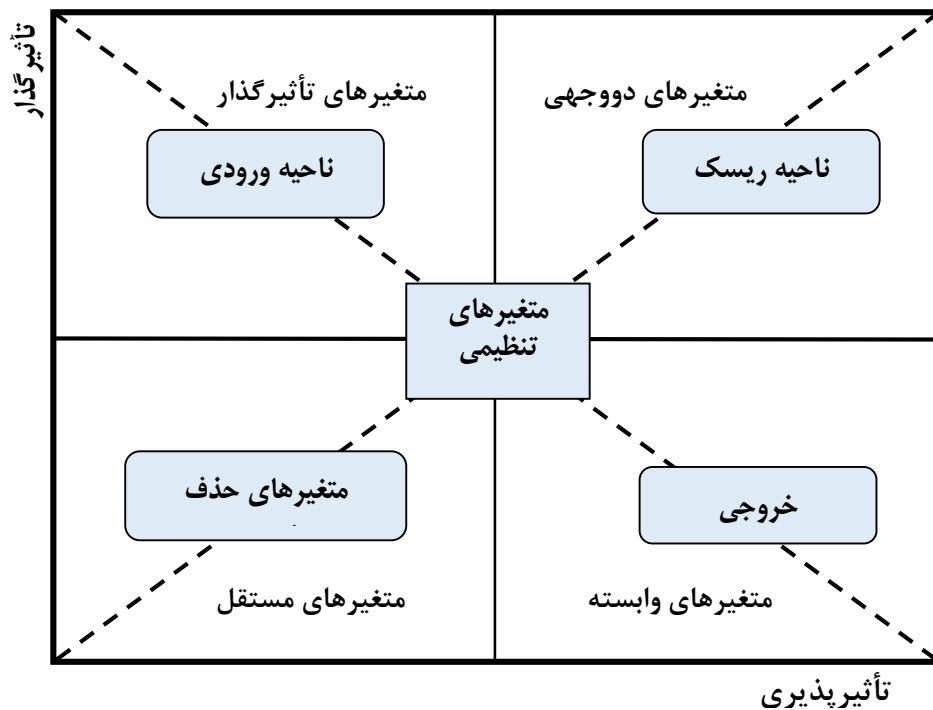
شاخص‌ها	معرف‌ها	تعداد گونه‌ها	آلفای کرونباخ
امنیت اجتماعی	افزایش امنیت شهر شاندیز، رضایت از امنیت اجتماعی قبل و بعد از پدیده و رضایت از تغییرات فرهنگی و غیره	۵	۰/۷۷۹
انگیزه‌های اجتماعی	امیدواری به آینده و ماندگاری فرزندان در شاندیز، تمایل به ماندگاری قبل و بعد از پدیده، رضایت از موقعیت جدید شهر شاندیز و غیره	۶	۰/۶۵۶
عدالت اجتماعی	وجود فاصله طبقاتی قبل و بعد از پدیده، نقش مدیریت شهری در تأمین حقوق شهروندان و غیره	۶	۰/۶۷۹
هویت اجتماعی	تعلق خاطر شما به شاندیز قبل و بعد از پدیده، رضایت از حضور گردشگران پروژه پدیده، رضایت از کسب اعتبار پدیده برای شاندیز و غیره	۵	۰/۶۶۳
تحولات جمعیتی	مهاجرپذیری شاندیز قبل و بعد از پدیده، تأثیر پدیده در اقامت گردشگران و...	۵	۰/۵۷۴
مشارکت اجتماعی	میزان مشارکت شهروندان در پروژه پدیده، نظارت شهروندان بر مدیریت شهری، میزان همبستگی اجتماعی قبل و بعد از پدیده و غیره	۴	۰/۷۷۰
آگاهی اجتماعی	میزان شناخت از پروژه پدیده، اطلاع‌رسانی پدیده از فعالیت‌های خود، حضور افراد متخصص در شاندیز قبل و بعد از پدیده و غیره	۵	۰/۷۶۱
سبک زندگی	تأثیر پدیده بر شیوه معاش، کار و فراغت، رضایت از سبک زندگی قبل و بعد از پدیده و غیره	۵	۰/۵۹۰
جمع کل	-	۴۱	۰/۹۰۷

منبع: (کلانتری، ۱۳۸۵؛ تقوایی و صفرآبادی، ۱۳۹۲)

^۱ Micmac

آینده‌نگری تأثیرات اجتماعی ناشی از حضور ابرپروژه‌های شهری / ۱۳۷

بر اساس یافته‌ها و نتایج نهایی دلفی که از پرسشنامه‌ها استخراج می‌گردد عوامل کلیدی مؤثر در شکل‌دهی توسعه پایدار اجتماعی در اثر حضور ابرپروژه‌های شهری تدقیق شده است که با استفاده از روش تحلیل تأثیرات متقابل با کمک نرم‌افزار میک‌مک تحلیل‌های لازم انجام گرفته است. شکل ۵ نیز تحلیل متغیرها بر یکدیگر را در نمودار تأثیرگذاری و تأثیرپذیری نشان می‌دهد.

شکل ۳- تحلیل تأثیرگذاری و تأثیرپذیری متغیرها
منبع: (Godet, 2006: 189)

نتایج و بحث

در پژوهش‌های علمی به‌خصوص تحقیقاتی که به شیوه تجربی بوده و مبتنی بر جمع‌آوری اطلاعات میدانی به‌وسیله مصاحبه، مشاهده، به‌ویژه پرسشنامه باشد، تجزیه و تحلیل داده‌های آماری جمع‌آوری شده از نمونه‌های آماری، مرحله مهمی از تحقیق تلقی می‌شود. چراکه محقق، در این مرحله به نتیجه نهایی خواهد رسید. در این مرحله از پژوهش، داده‌های خام تحلیل شده و به اطلاعات قابل فهم تبدیل می‌شوند تا بتوان در خصوص روابط «احتمالی» بین آنها اظهار نظر نمود.

میزان اثرگذاری حضور مجموعه گردشگری پدیده بر شاخص‌های اجتماعی توسعه پایدار شهری شان‌دیز (۹۴-۱۳۸۸)

برای بررسی روند تغییرات شاخص‌های اجتماعی توسعه پایدار شهری در شان‌دیز از آزمون‌های تی تک نمونه‌ای (با میانه نظری ۳) و تی زوجی استفاده شده است، اما قبل از انجام آزمون‌های پارامتریک یادشده باید از نرمال بودن توزیع داده‌ها اطمینان حاصل نمود. برای این منظور از آزمون کولموگروف اسمیرنوف برای آگاهی از نرمال بودن توزیع داده‌ها استفاده شد و نتایج آن نشان داد که در شاخص‌های هشت‌گانه اجتماعی توسعه پایدار شهری شامل؛ امنیت اجتماعی، انگیزه‌های اجتماعی، عدالت اجتماعی، هویت اجتماعی و غیره توزیع داده‌ها نرمال است، بنابراین می‌توان از آزمون‌های پارامتریک بهره برد. بر پایه نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای مشخص گردید که در بین شاخص‌های ۸ گانه، به‌استثنای مشارکت اجتماعی، سایر شاخص‌ها تغییرات

فراوان و مثبتی را نسبت به میانه نظری نشان می‌دهند. بر این اساس، انگیزه‌های اجتماعی با ضریب ۱۹/۱ بیشترین اختلاف با میانه نظری ارائه می‌دهد و در مقابل شاخص امنیت اجتماعی با ضریب ۴/۱ کمترین اختلاف را با میانه استاندارد نشان می‌دهد. نتایج مطالعات عینی در خصوص تحولات جمعیت در شهر شاندیز نشان می‌دهد که برخلاف دوره‌های گذشته (۸۵-۱۳۵۵) که نرخ رشد سالانه جمعیت شهری عددی بین ۰/۱ تا ۲/۵ درصد در سال را نشان می‌دهد، در دوره پس از شروع فرایند احداث مجموعه گردشگری پدیده شاندیز (۱۳۸۸-۹۴) نرخ رشد سالانه جمعیت به عدد ۶ درصد در سال رسیده است (مرکز بهداشت و درمان شهرستان بینالود، ۱۳۹۵). بنابراین، بالا رفتن امید به آینده، افزایش تمایل به ماندگاری و سکونت در شهر و جذب جمعیت از سایر نقاط پس از حضور ابر پروژه شهری پدیده رخ داده است. در مجموع می‌توان اظهار نمود که از دیدگاه شهروندان، حضور مجموعه گردشگری پدیده زمینه‌ساز تغییرات زیادی در شاخص‌های توسعه اجتماعی شهری شاندیز شده است.

جدول ۳- میزان اثرگذاری حضور مجموعه گردشگری پدیده بر شاخص‌های توسعه پایدار اجتماعی در شهر شاندیز

مقدار آزمون = ۳						
ردیف	شاخص	میانگین	t آماره	درجه آزادی	سطح معناداری	تصمیم‌گیری
۱	امنیت اجتماعی	۳.۲۵۱۱	۴.۰۸۸	۲۳۵	.۰۰۰	پذیرش
۲	انگیزه‌های اجتماعی	۴.۰۲۳۷	۱۹.۱۰۶	۲۳۵	.۰۰۰	پذیرش
۳	عدالت اجتماعی	۳.۴۱۵۳	۸.۱۴۴	۲۳۵	.۰۰۰	پذیرش
۴	هویت اجتماعی	۳.۵۹۸۵	۱۱.۹۹۸	۲۳۵	.۰۰۰	پذیرش
۵	تحولات جمعیتی	۳.۵۰۷۴	۱۰.۴۱۹	۲۳۵	.۰۰۰	پذیرش
۶	مشارکت اجتماعی	۲.۹۷۶۰	-۰.۵۰۸	۲۳۵	.۶۱۲	عدم پذیرش
۷	آگاهی اجتماعی	۳.۳۰۰۸	۶.۷۵۹	۲۳۵	.۰۰۰	پذیرش
۸	سبک زندگی	۳.۴۰۷۸	۸.۸۵۴	۲۳۵	.۰۰۰	پذیرش
-	جمع	۳.۳۸۶۵	۹.۶۴۰	۲۳۵	.۰۰۰	پذیرش

منبع: (یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۵)

بررسی میزان اثرگذاری عوامل اجتماعی داخلی و خارجی توسعه پایدار شهری در آینده

برای بررسی میزان اثرگذاری عوامل اجتماعی توسعه پایدار شهری تحت تأثیر حضور ابر پروژه مجموعه گردشگری پدیده در شهر شاندیز با دودسته از عوامل داخلی (تأثیرگذار بر روند توسعه پایدار از درون شهر) و عوامل خارجی (تأثیرگذار بر روند توسعه پایدار ناشی از تصمیمات و سیاست‌گذاری‌ها در سطح ملی، منطقه‌ای و محلی) روبرو هستیم.

جدول ۴- بررسی وضعیت اثرگذاری عوامل داخلی و خارجی اجتماعی توسعه پایدار شهری

عامل	معرف‌ها	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین	انحراف معیار
عوامل داخلی	تأثیر پدیده بر امنیت زندگی شهروندان در شاندیز	-	۱۲/۵	۲۰	۵۵	۱۲/۵	۳/۶۸	۰/۸۵۹
	بروز تغییرات فرهنگی در زندگی شهروندان	-	۷/۵	۲۲/۵	۴۵	۲۵	۳/۸۸	۰/۸۸۳
	ایجاد امیدواری به آینده روشن برای شاندیز	-	۲/۵	۱۲/۵	۵۵	۳۰	۴/۱۳	۰/۷۲۳
	افزایش تمایل به سکونت و ماندگاری در شهر شاندیز	-	۲/۵	۲۰	۵۲/۵	۲۵	۴	۰/۷۵۱
	تمایل به ایجاد و راه‌اندازی کسب‌وکار جدید در شاندیز	-	-	۳۰	۴۲/۵	۲۷/۵	۳/۹۸	۰/۷۶۸
	کاهش فاصله طبقاتی بین شهروندان	۲/۵	۳۰	۳۲/۵	۳۰	۵	۳/۰۵	۰/۹۵۹
	افزایش حس تعلق مکانی در بین شهروندان ساکن شاندیز	-	۱۰	۲۷/۵	۴۰	۲۲/۵	۳/۷۵	۰/۹۲۷
	افزایش مدت اقامت گردشگران در شهر شاندیز	-	۲/۵	۳۲/۵	۳۷/۵	۲۷/۵	۳/۹	۰/۸۴۱
	افزایش همبستگی اجتماعی و مشارکت شهروندان در امور شهری	۲/۵	۵	۵۵	۳۰	۷/۵	۳/۳۵	۰/۸۰۲
	ارتقاء سطح آگاهی و سواد شهروندان	۲/۵	۵	۴۲/۵	۴۰	۱۰	۳/۵	۰/۸۴۷
	افزایش حضور گردشگران خارجی در منطقه	-	۷/۵	۲۲/۵	۴۰	۳۰	۳/۹۳	۰/۹۱۷
	ایجاد استرس، هیجان و کاهش آرامش زندگی در شهر	۲/۵	۲۷/۵	۳۲/۵	۲۷/۵	۱۰	۳/۱۵	۱/۰۲۷
	تغییر سبک زندگی شهروندان به سوی تجملات و لوکس گرایی	۲/۵	۱۲/۵	۳۵	۳۷/۵	۱۲/۵	۳/۴۵	۰/۹۵۹
عوامل خارجی	سیاست‌های کلان کشور در زمینه گردشگری شهری با رویکرد تعامل فرهنگی	-	۱۰	۵۰	۳۰	۱۰	۳/۴	۰/۸۱۰
	نقش مدیریت شهری در تعادل بخشی بین حقوق شهروندان و منافع پدیده در شهر شاندیز	-	۱۰	۴۲/۵	۳۵	۱۲/۵	۳/۵	۰/۸۴۷
	نقش فشارها و هیجانات اجتماعی در زمینه حضور بخش خصوصی در فعالیت‌های بزرگ اقتصادی کشور	۵	۱۲/۵	۵۰	۲۵	۷/۵	۳/۱۸	۰/۹۳۱
	تحقق اهداف اجتماعی طرح منطقه نمونه بین‌المللی گردشگری شاندیز	۲/۵	۷/۵	۴۷/۵	۳۲/۵	۱۰	۳/۴	۰/۸۷۱

منبع: (یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۵)

نتایج ارزیابی کارشناسان از اثرگذاری عوامل داخلی اجتماعی توسعه پایدار شهری ناشی از حضور مجموعه گردشگری پدیده در آینده، معادل ۳/۶۷ با انحراف معیار ۰/۵۱ برآورد می‌گردد. در بین عوامل ۱۳ گانه‌ی داخلی اجتماعی، تأثیر پدیده بر ایجاد امیدواری به آینده روشن برای شاندیز از سوی کارشناسان با میانگین ۴/۱۳ بیشترین اثرگذاری و تأثیر پدیده بر کاهش فاصله طبقاتی بین شهروندان با میانگین ۳/۰۵ پایین‌ترین اثرگذاری را دارا می‌باشد. همچنین، نتایج ارزیابی کارشناسان از اثرگذاری عوامل خارجی اجتماعی توسعه پایدار شهری ناشی از حضور مجموعه گردشگری پدیده در آینده معادل ۳/۳۷ با انحراف معیار ۰/۶۲ برآورد می‌گردد. در بین عوامل ۴ گانه‌ی خارجی اجتماعی، نقش مدیریت شهری در تعادل بخشی بین حقوق شهروندان و منافع پدیده در شهر شاندیز از سوی کارشناسان با میانگین ۳/۵۰ بیشترین اثرگذاری و نقش فشارها و هیجانات اجتماعی در زمینه حضور بخش خصوصی در فعالیت‌های بزرگ اقتصادی کشور با میانگین ۳/۱۸ پایین‌ترین اثرگذاری را دارا می‌باشد.

بررسی میزان عدم اطمینان از به وقوع پیوستن عوامل اجتماعی داخلی و خارجی توسعه پایدار شهری در آینده

برای بررسی میزان عدم اطمینان عوامل اجتماعی توسعه پایدار شهری تحت تأثیر حضور ابر پروژه مجموعه گردشگری پدیده در شهر شاندیز، شاهد عدم قطعیت دودسته از عوامل داخلی و عوامل خارجی خواهیم بود. میانگین عدم اطمینان کارشناسان در به وقوع پیوستن عوامل اجتماعی داخلی توسعه پایدار شهری ناشی از حضور پدیده در افق (۱۴۰۵) طرح معادل ۲/۳۰ با انحراف معیار ۰/۶۶ برآورد می‌گردد. در بین عوامل ۱۳ گانه داخلی اجتماعی، عدم اطمینان در کاهش فاصله طبقاتی بین شهروندان در افق طرح بر اثر حضور پدیده از سوی کارشناسان با میانگین ۲/۹۳ بالاترین وضعیت و میزان عدم اطمینان برای ایجاد امیدواری به آینده روشن برای شاندیز با میانگین ۱/۹۳ پایین‌ترین وضعیت را دارا می‌باشد.

جدول ۵- میزان عدم اطمینان در رخ دادن عوامل داخلی و خارجی اجتماعی توسعه پایدار شهری

عامل	معرف‌ها	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین	انحراف معیار
وضعیت اجتماعی	تأثیر پدیده بر امنیت زندگی شهروندان در شاندیز	۲۷/۵	۳۰	۳۰	۱۲/۵	-	۲/۲۸	۱/۰۱۲
	بروز تغییرات فرهنگی در زندگی شهروندان	۲۷/۵	۵۰	۷/۵	۱۲/۵	۲/۵	۲/۱۳	۱/۰۴۲
	ایجاد امیدواری به آینده روشن برای شاندیز	۳۲/۵	۵۰	۱۲/۵	۲/۵	۲/۵	۱/۹۳	۰/۸۸۸
	افزایش تمایل به سکونت و ماندگاری در شهر شاندیز	۳۲/۵	۳۲/۵	۲۵	۱۰	-	۲/۱۳	۰/۹۹۲
	تمایل به ایجاد و راه‌اندازی کسب‌وکار جدید در شاندیز	۳۵	۴۰	۱۷/۵	۵	۲/۵	۲	۰/۹۸۷
	کاهش فاصله طبقاتی بین شهروندان	۱۰	۲۵	۳۲/۵	۲۷/۵	۵	۲/۹۳	۱/۰۷۱
	افزایش حس تعلق مکانی در بین شهروندان ساکن شاندیز	۲۲/۵	۴۰	۲۷/۵	۱۰	-	۲/۲۵	۰/۹۲۷
	افزایش مدت اقامت گردشگران در شهر شاندیز	۳۲/۵	۴۰	۲۲/۵	۲/۵	۲/۵	۲/۰۳	۰/۹۴۷
	افزایش همبستگی اجتماعی و مشارکت شهروندان در امور شهری	۱۲/۵	۳۲/۵	۳۵	۲۰	□	۲/۶۳	۰/۹۵۲
	ارتقاء سطح آگاهی و سواد شهروندان	۱۷/۵	۲۷/۵	۴۲/۵	۷/۵	۵	۲/۵۵	۱/۰۳۷
وضعیت اقتصادی	افزایش حضور گردشگران خارجی در منطقه	۴۰	۳۰	۲۰	۷/۵	۲/۵	۲/۰۳	۱/۰۷۴
	ایجاد استرس، هیجان و کاهش آرامش زندگی در شهر	۱۷/۵	۲۲/۵	۳۲/۵	۲۵	۲/۵	۲/۷۳	۱/۱۰۹
	تغییر سبک زندگی شهروندان به سوی تجملات و لوکس گرایی	۲۲/۵	۴۰	۲۵	۱۰	۲/۵	۲/۳	۱/۰۱۸
	سیاست‌های کلان کشور در زمینه گردشگری شهری با رویکرد تعامل فرهنگی	۱۰	۳۲/۵	۴۷/۵	۲/۵	۷/۵	۲/۶۵	۰/۹۷۵
وضعیت فرهنگی	نقش مدیریت شهری در تعادل بخشی بین حقوق شهروندان و منافع پدیده در شهر شاندیز	۱۲/۵	۴۰	۳۰	۱۵	۲/۵	۲/۵۵	۰/۹۸۶
	نقش فشارها و هیجانات اجتماعی در زمینه حضور بخش خصوصی در فعالیت‌های بزرگ اقتصادی کشور	۱۲/۵	۲۷/۵	۳۰	۳۰	□	۲/۷۸	۱/۰۲۵
	تحقق اهداف اجتماعی طرح منطقه نمونه بین‌المللی گردشگری شاندیز	۲۰	۳۵	۲۲/۵	۱۲/۵	۱۰	۲/۵۸	۱/۲۳۸

منبع: (یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۵)

میانگین عدم اطمینان کارشناسان در به وقوع پیوستن عوامل اجتماعی خارجی توسعه پایدار شهری ناشی از حضور پدیده در افق طرح معادل ۲/۶۴ با انحراف معیار ۰/۸۵ برآورد می‌گردد. در بین عوامل ۴ گانه‌ی خارجی اجتماعی، عدم اطمینان در خصوص نقش فشارها و هیجانات اجتماعی در زمینه حضور بخش خصوصی در فعالیت‌های بزرگ اقتصادی کشور در افق طرح بر اثر حضور پدیده از سوی کارشناسان با میانگین ۲/۷۸ بالاترین وضعیت و میزان عدم اطمینان از نقش مدیریت شهری در تعادل بخشی بین حقوق شهروندان و منافع پدیده در شهر شاندیز با میانگین ۲/۵۵ پایین‌ترین وضعیت را دارا می‌باشد.

شناسایی پیشران‌های کلیدی شاخص‌های اجتماعی توسعه پایدار شهری در افق ۱۴۰۵ با استفاده از میک‌مک

آینده‌نگری تأثیرات اجتماعی ناشی از حضور ابرپروژه‌های شهری / ۱۴۱

روش تحلیل ساختاری به دنبال مشخص کردن متغیرهای کلیدی (آشکار یا پنهان) به منظور دریافت نظرات و تشویق مشارکت کنندگان و ذینفعان در مورد جوانب و رفتارهای پیچیده و غیرقابل پیش‌بینی یک سیستم است. روش تحلیل ساختاری ابزاری است برای پیوند عقاید و تفکرات که از طریق ماتریس ارتباط تمامی متغیرهای سیستم، به توصیف و شناسایی سیستم می‌پردازد. توانایی این مدل در شناسایی روابط بین متغیرها و در نهایت شناسایی متغیرهای کلیدی مؤثر در تکامل سیستم است. روش تحلیل ساختاری در مطالعه کیفی سیستم‌های به‌شدت متغیر، کاربرد دارد. به‌طور کلی تحلیل ساختاری در سه مرحله انجام می‌شود:

مرحله اول: استخراج متغیرها/ عوامل - این مرحله که به‌ندرت ساختار رسمی و استاندارد دارد، اما به‌منظور ادامه روند پردازش الزامی است.

مرحله دوم: تعیین روابط بین متغیرها - آن چه در این مرحله مهم است به هم پیوند دادن متغیرها و عوامل و توصیف شبکه ارتباط بین آن‌ها است.

مرحله سوم: شناسایی متغیرهای کلیدی (ربانی، ۱۳۹۱: ۲۶۰).

اولین گام ارائه نتایج تحلیل، جدول ویژگی‌های تأثیرگذاری مستقیم عوامل است. اندازه این جدول برای ۱۷ عامل شناخته‌شده ۱۷×۱۷ می‌باشد که در دو دور چرخش آماری داده‌ها (نظرات خبرگان) نتایج آن به تفصیل ذیل به‌دست آمده است. از مجموع ۲۸۹ رابطه (تأثیرگذاری و تأثیرپذیری) ارزیابی شده در جدول ۹۵، ۱۵۲ رابطه، دارای ارزش صفر (بدون اثر)، ۵۵ رابطه، دارای ارزش یک (اثرگذاری کم)، ۴۶ رابطه، دارای ارزش دو (اثرگذاری متوسط) و ۳۶ رابطه دارای ارزش ۳ (اثرگذاری شدید) می‌باشد. ضریب پرشدگی این جدول برابر ۴۷٫۴٪ است که نشان از تأثیر متوسط و پراکنده عوامل بر یکدیگر و حاکی از وضعیت نسبتاً پایدار سیستم است.

جدول ۶- ویژگی‌های جدول تحلیل ارزش‌های عوامل اجتماعی

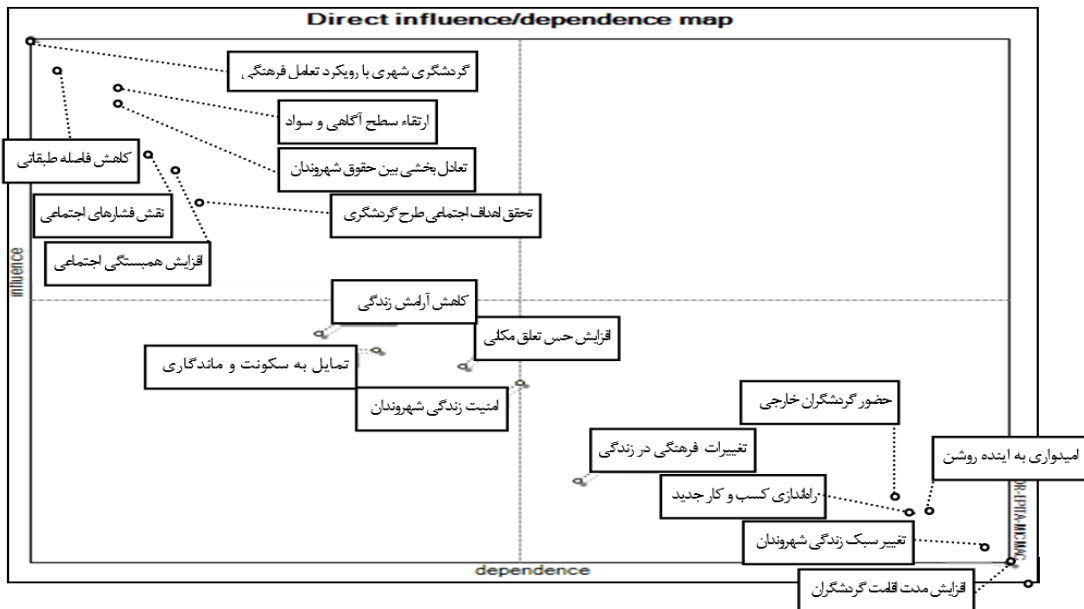
شاخص	ارزش
اندازه جدول	۱۷*۱۷
تعداد چرخش	۲
تعداد صفرها	۱۵۲
تعداد یک‌ها	۵۵
تعداد دوها	۴۶
تعداد سه‌ها	۳۶
مجموع	۲۸۹
ضریب پرشدگی	۴۷٫۴٪

منبع: (یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۵)

در تحلیل نقشه تأثیرگذاری و تأثیرپذیری مستقیم ۱۷ عامل مشخص می‌گردد که عوامل "کاهش فاصله طبقاتی"، "افزایش همبستگی اجتماعی"، "ارتقاء سطح آگاهی و سواد"، "گردشگری شهری با رویکرد تعامل فرهنگی"، "تعادل بخشی بین حقوق شهروندان"، "نقش فشارها و هیجانات اجتماعی" و "تحقق اهداف اجتماعی طرح منطقه نمونه گردشگری" جزو متغیرهای ورودی (اصلی) هستند که در تحقق توسعه پایدار اجتماعی شهر دارای بیشترین اثرگذاری و اثرپذیری مستقیم‌اند. البته باید اشاره کرد متغیر "گردشگری شهری با رویکرد تعامل فرهنگی" دارای حالت نامعین و مرزی بوده و احتمال گرایش آن به ناحیه دیگر در صورت تغییر شرایط وجود دارد. نحوه پراکنش متغیرها (به دلیل نزدیکی به شکل L) در نمودار بیانگر پایداری سیستم است و این حالت نشانگر ثبات در متغیرهای تأثیرگذار و تداوم تأثیر آن‌ها بر سایر متغیرهاست.

جدول ۷- نتایج تحلیل اثرهای مستقیم عوامل پیشران کلیدی در توسعه پایدار اجتماعی

ردیف	عامل	نوع متغیر	وضعیت متغیر	اثرهای مستقیم		خالص تأثیر گذاری
				میزان تأثیر پذیری	میزان تأثیر گذاری	
۱	امنیت زندگی شهروندان	مستقل	نامعین	۱۱	۱۷	-۶
۲	تغییرات فرهنگی در زندگی	وابسته	معین	۵	۱۹	-۱۴
۳	امیدواری به آینده روشن	وابسته	معین	۳	۳۱	-۲۸
۴	تمایل به سکونت و ماندگاری	مستقل	معین	۱۳	۱۲	+۱
۵	راهاندازی کسب و کار جدید	وابسته	معین	۲	۳۲	-۳۰
۶	کاهش فاصله طبقاتی	تأثیر گذار	معین	۳۰	۱	+۲۹
۷	افزایش حس تعلق مکانی	مستقل	معین	۱۲	۱۵	-۳
۸	افزایش مدت اقامت گردشگران	وابسته	نامعین	۰	۳۴	-۳۴
۹	افزایش همبستگی اجتماعی	تأثیر گذار	معین	۲۴	۵	+۱۹
۱۰	ارتقاء سطح آگاهی و سواد	تأثیر گذار	معین	۲۹	۳	+۲۶
۱۱	حضور گردشگران خارجی	وابسته	معین	۴	۳۰	-۲۶
۱۲	کاهش آرامش زندگی در شهر	مستقل	معین	۱۴	۱۰	+۴
۱۳	تغییر سبک زندگی شهروندان	وابسته	معین	۱	۳۳	-۳۲
۱۴	گردشگری شهری با رویکرد تعامل فرهنگی	تأثیر گذار	نامعین	۳۲	۰	+۳۲
۱۵	تعادل بخشی بین حقوق شهروندان	تأثیر گذار	معین	۲۸	۳	+۲۵
۱۶	نقش فشارها و هیجانات اجتماعی	تأثیر گذار	معین	۲۵	۴	+۲۱
۱۷	تحقق اهداف اجتماعی طرح منطقه نمونه	تأثیر گذار	معین	۲۲	۶	+۱۶
	کل	-	-	۲۵۵	۲۵۵	-

شکل ۴- نقشه اثر گذاری و تأثیر پذیری مستقیم عوامل داخلی و خارجی اجتماعی توسعه پایدار

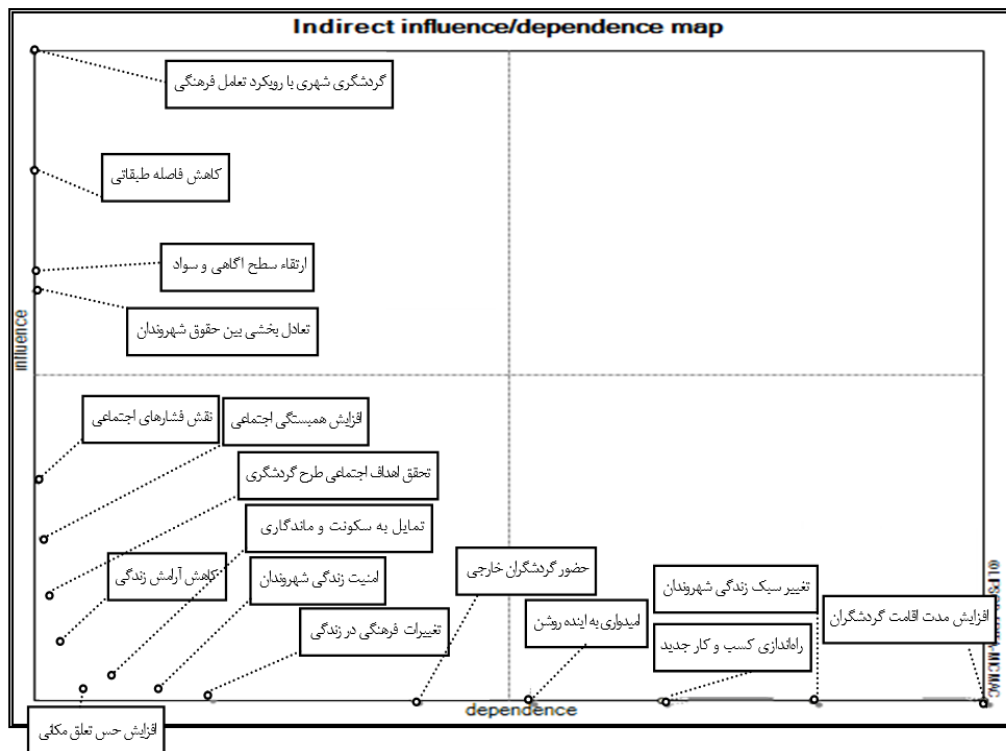
در تحلیل شدت تأثیر گذاری غیرمستقیم متغیرها، در سطح ۵٪ از کل رابطه‌های قابل ارزیابی بین آنها مشخص می‌گردد که شش عامل شامل "کاهش فاصله طبقاتی"، "ارتقاء سطح آگاهی و سواد"، "گردشگری شهری با رویکرد تعامل فرهنگی"،

آینده‌نگری تأثیرات اجتماعی ناشی از حضور ابرپروژه‌های شهری / ۱۴۳

"تبادل بخشی بین حقوق شهروندان"، "نقش فشارها و هیجانات اجتماعی" و "تحقق اهداف اجتماعی طرح منطقه نمونه گردشگری" دارای شدیدترین ارتباط را در تاثیرگذاری مستقیم هستند. در تحلیل نقشه تاثیرگذاری و تاثیرپذیری غیر مستقیم ۱۷ عوامل داخلی و خارجی اجتماعی توسعه پایدار شهری مشخص می‌گردد که همان وضعیت تحلیل تاثیرگذاری و تاثیرپذیری مستقیم با تغییرات اندکی وجود دارد به نحوی که پیشران‌های کلیدی تحقق توسعه پایدار اجتماعی شامل "کاهش فاصله طبقاتی"، "ارتقاء سطح آگاهی و سواد"، "گردشگری شهری با رویکرد تعامل فرهنگی" و "تبادل بخشی بین حقوق شهروندان" می‌باشد و بیشترین اثرگذاری را بر دست‌یابی به پایداری دارا هستند. این چهار متغیر در وضعیت معین قرار داشته و احتمال تغییر وضعیت آن‌ها در آینده محتمل نیست. نحوه پراکنش متغیرها (به دلیل نزدیکی به شکل L) در نمودار بیانگر پایداری سیستم است و این حالت نشانگر ثبات در متغیرهای تأثیرگذار و تداوم تأثیر آن‌ها بر سایر متغیرهاست.

جدول ۸- نتایج تحلیل اثرهای غیرمستقیم عوامل پیشران کلیدی در توسعه پایدار اجتماعی

ردیف	عامل	نوع متغیر	وضعیت متغیر	اثرهای مستقیم		خالص تأثیرگذاری
				میزان تأثیرپذیری	میزان تأثیرگذاری	
۱	امنیت زندگی شهروندان	مستقل	معین	۳۰	۲۰۹	-۱۷۹
۲	تغییرات فرهنگی در زندگی	مستقل	معین	۱۰	۲۹۰	-۲۸۰
۳	امیدواری به آینده روشن	مستقل	معین	۱	۸۲۹	-۸۲۸
۴	تمایل به سکونت و ماندگاری	مستقل	معین	۹۱	۷۶	+۱۵
۵	راهاندازی کسب‌وکار جدید	وابسته	معین	۰	۱۰۵۲	-۱۰۵۲
۶	کاهش فاصله طبقاتی	تأثیرگذار	معین	۱۲۵۰	۰	+۱۲۵۰
۷	افزایش حس تعلق مکانی	مستقل	معین	۵۵	۱۳۳	-۸۷
۸	افزایش مدت اقامت گردشگران	وابسته	معین	۰	۱۵۹۲	-۱۵۲۹
۹	افزایش همبستگی اجتماعی	مستقل	معین	۳۸۲	۱۵	+۳۶۷
۱۰	ارتقاء سطح آگاهی و سواد	تأثیرگذار	معین	۱۰۱۱	۴	+۱۰۰۷
۱۱	حضور گردشگران خارجی	مستقل	معین	۴	۶۳۶	-۶۳۲
۱۲	کاهش آرامش زندگی در شهر	مستقل	معین	۱۳۹	۴۶	+۹۳
۱۳	تغییر سبک زندگی شهروندان	وابسته	معین	۰	۱۳۰۶	-۱۳۰۶
۱۴	گردشگری شهری با رویکرد تعامل	تأثیرگذار	معین	۱۵۲۸	۰	+۱۵۲۸
۱۵	تبادل بخشی بین حقوق شهروندان	تأثیرگذار	معین	۹۶۳	۴	+۹۵۹
۱۶	نقش فشارها و هیجانات اجتماعی	مستقل	معین	۵۱۷	۸	+۵۰۹
۱۷	تحقق اهداف اجتماعی طرح منطقه نمونه	مستقل	معین	۲۴۵	۲۶	+۲۱۹
	کل	-	-	۲۵۵	۲۵۵	-

شکل ۵- نقشه اثرگذاری و تاثیرپذیری غیرمستقیم عوامل داخلی و خارجی اجتماعی توسعه پایدار

تعیین پیشران‌های کلیدی شکل‌دهی توسعه پایدار اجتماعی شهر شان‌دیز بر اثر حضور مجموعه گردشگری پدیده

برای اینکه نیروهای کلیدی به درستی شناسایی شوند از ماتریس اثرگذاری / عدم قطعیت استفاده می‌گردد. با یک سیستم نمره دهی کم، متوسط و بالا می‌توان هر یک از نیروهای ماتریس مذکور را با توجه به دو عامل زیر ارزیابی کرد:

- میزان اثرگذاری بر برگ خریدهای کلیدی ترمیم: با این فرض که تمامی نیروهای اثرگذارند اما تعدادی از آنها از بقیه مهم‌ترند.

- میزان عدم قطعیت در فاکتورهای کلیدی تصمیم‌گیری: که در مورد سمت و سو و جهت مشی و روال آینده این فاکتورها پیش‌بینی می‌شود. (بید خوری، ۱۳۹۴: ۱۴۸)

جدول ۹- شناسایی عوامل بحرانی و پیشران‌های اجتماعی توسعه پایدار شهری

عامل	معرف‌ها	تأثیر	عدم اطمینان	وضعیت
توسعه پایدار شهری	تأثیر پدیده بر امنیت زندگی شهروندان در شهر شاندیز	۳/۶۸	۲/۲۸	پیشران
	بروز تغییرات فرهنگی در زندگی شهروندان	۳/۸۸	۲/۱۳	
	ایجاد امیدواری به آینده روشن برای شهر شاندیز	۴/۱۳	۱/۹۳	
	افزایش تمایل به سکونت و ماندگاری در شهر شاندیز	۴	۲/۱۳	
	تمایل به ایجاد و راه‌اندازی کسب‌و کار جدید در شاندیز	۳/۹۸	۲	
	کاهش فاصله طبقاتی بین شهروندان	۳/۰۵	۲/۹۳	
	افزایش حس تعلق مکانی در بین شهروندان ساکن شاندیز	۳/۷۵	۲/۲۵	پیشران
	افزایش مدت اقامت گردشگران در شهر شاندیز	۳/۹	۲/۰۳	
	افزایش همبستگی اجتماعی و مشارکت شهروندان در امور شهری	۳/۳۵	۲/۶۳	
	ارتقاء سطح آگاهی و سواد شهروندان	۳/۵	۲/۵۵	پیشران
توسعه پایدار شهری	افزایش حضور گردشگران خارجی در منطقه	۳/۹۳	۲/۰۳	
	ایجاد استرس، هیجان و کاهش آرامش زندگی در شهر	۳/۱۵	۲/۷۳	
	تغییر سبک زندگی شهروندان به سوی تجملات و لوکس گرایی	۳/۴۵	۲/۳	
	سیاست‌های کلان کشور در زمینه گردشگری شهری با رویکرد تعامل فرهنگی	۳/۴	۲/۶۵	
	نقش مدیریت شهری در تعادل بخشی بین حقوق شهروندان و منافع پدیده در شهر شاندیز	۳/۵	۲/۵۵	پیشران
	نقش فشارها و هیجانات اجتماعی در زمینه حضور بخش خصوصی در فعالیت‌های بزرگ اقتصادی کشور	۳/۱۸	۲/۷۸	
	تحقق اهداف اجتماعی طرح منطقه نمونه بین‌المللی گردشگری شاندیز	۳/۴	۲/۵۸	

منبع: (یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۵)

در این بخش با توجه به نتایج توصیفی و استنباطی به‌دست‌آمده از پرسشنامه‌های خبرگان، پیشران‌های کلیدی در شاخص‌های اجتماعی توسعه پایدار شهری تهیه و ارائه می‌شود. در این مرحله عواملی که میانگین آن‌ها در بعد اثرگذاری بالاتر مساوی ۳/۵ و در بعد عدم قطعیت بزرگ‌تر مساوی ۲/۲۵ است، به‌عنوان عامل بحرانی انتخاب گردید. این عوامل برای تعیین منطق سناریو کاربرد اساسی خواهند داشت. عواملی که دارای اعداد میانگین پایین‌تر از اعداد یادشده هستند، به‌عنوان پیشران‌های مهم در برنامه‌ریزی مدیریتی کاربرد خواهند داشت.

بر پایه شرایط تعیین عوامل بحرانی و پیشران‌ها بر مبنای میزان اثرگذاری مساوی/بیشتر ۳/۵ و عدم اطمینان مساوی/بیشتر ۲/۲۵؛ از بین عوامل ۱۷ گانه داخلی و خارجی توسعه پایدار اجتماعی مشخص می‌گردد که عوامل چهارگانه زیر: تأثیر پدیده بر امنیت زندگی شهروندان در شهر شاندیز؛ افزایش حس تعلق مکانی در بین شهروندان ساکن شاندیز؛ ارتقاء سطح آگاهی و سواد شهروندان و نقش مدیریت شهری در تعادل بخشی بین حقوق شهروندان و منافع پدیده در شهر شاندیز (جدول ۹).

دارای بیشترین اثرگذاری و بالاترین عدم اطمینان هستند، بنابراین، جزو عوامل بحرانی و پیشران‌ها تلقی می‌گردند. از میان ۱۷ عامل اجتماعی بررسی‌شده در این تحقیق چند عامل اصلی به‌عنوان عوامل کلیدی مؤثر بر شکل‌گیری توسعه پایدار اجتماعی در اثر حضور ابر پروژه مجموعه گردشگری پدیده شاندیز انتخاب می‌شود. همان‌گونه که از جدول ۱۰ ملاحظه

می‌گردد در ۷ عامل کلیدی تأثیرگذار بااهمیت‌تر، هم در تأثیرات مستقیم و هم تأثیرات غیرمستقیم اشتراک وجود دارد. به عبارتی بررسی روابط مستقیم و غیرمستقیم عوامل مختلف نشان می‌دهد که تمام ۷ عامل اول در تأثیرات مستقیم عیناً در تأثیرات غیرمستقیم تکرار شده‌اند.

جدول ۱۰- عوامل کلیدی تأثیرگذار (مستقیم و غیرمستقیم) و انتخاب نهایی بر اساس مدل معادلات ساختاری (Micmac)

رتبه	تأثیرگذاری مستقیم	تأثیرگذاری غیرمستقیم
۱	سیاست‌های کلان کشور در زمینه گردشگری شهری با رویکرد تعامل فرهنگی	سیاست‌های کلان کشور در زمینه گردشگری شهری با رویکرد تعامل فرهنگی
۲	کاهش فاصله طبقاتی بین شهروندان	کاهش فاصله طبقاتی بین شهروندان
۳	ارتقاء سطح آگاهی و سواد شهروندان	ارتقاء سطح آگاهی و سواد شهروندان
۴	نقش مدیریت شهری در تعادل بخشی بین حقوق شهروندان و منافع پدیده در شهر شان‌دیز	نقش مدیریت شهری در تعادل بخشی بین حقوق شهروندان و منافع پدیده در شهر شان‌دیز
۵	نقش فشارها و هیجانات اجتماعی در زمینه حضور بخش خصوصی در فعالیت‌های بزرگ اقتصادی کشور	نقش فشارها و هیجانات اجتماعی در زمینه حضور بخش خصوصی در فعالیت‌های بزرگ اقتصادی کشور
۶	افزایش همبستگی اجتماعی و مشارکت شهروندان در امور شهری	افزایش همبستگی اجتماعی و مشارکت شهروندان در امور شهری
۷	تحقق اهداف اجتماعی طرح منطقه نمونه بین‌المللی گردشگری شان‌دیز	تحقق اهداف اجتماعی طرح منطقه نمونه بین‌المللی گردشگری شان‌دیز

منبع: (یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۵)

درنهایت، نتایج حاصل از ارزیابی آزمون عوامل مؤثر بر شکل‌گیری توسعه پایدار اجتماعی شهری شان‌دیز تحت تأثیر ابرپروژه مجموعه گردشگری پدیده در ماتریس ۹ تایی بحرانی میزان اثرگذاری - عدم قطعیت قرار داده می‌شود تا پیشران‌های بحرانی سناریو در دست‌یابی به توسعه پایدار اجتماعی شهری تعیین گردد. برای این منظور ماتریس ۹ تایی بحرانی اثرگذاری - عدم قطعیت برای توسعه پایدار اجتماعی شهری تحت تأثیر ابرپروژه مجموعه گردشگری پدیده تدوین و نتایج حاصل از ارزیابی‌ها و آزمون داده‌ها در این ماتریس قرار داده شد تا ماتریس موردنظر شکل گیرد. این ماتریس در ارائه دید مناسب برای تحلیل‌ها و برنامه‌ریزی‌های بهتر بعدی کمک شایانی خواهد نمود (Fahey, Ranall, 1998). لازم به ذکر است که برخی از خانه‌ها به علت متفاوت بودن نظرات ممکن است خالی باشد، ولی در متمایز کردن پیشران‌های مهم و نیز مسائل مربوط به برنامه‌ریزی‌های بحرانی، مجدد و نظارت نقش مؤثری دارد.

پس از تجزیه و تحلیل داده‌ها و تعیین میانگین برای هر کدام از گویه‌ها در دو بعد میزان اثرگذاری و عدم اطمینان به همراه استفاده از آزمون‌های ناپارامتریک در پرسشنامه‌ها و بهره‌گیری از آزمون معادلات ساختاری میک مک، نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل این پرسشنامه در ماتریس ۹ تایی قرار داده شده است تا پیشران بحرانی سناریو متمایز شود. با توجه به ماتریس بحرانی اثرگذاری - عدم قطعیت، ملاحظه می‌شود بخشی که دارای اثرگذاری بالاتر/مساوی ۳/۵ و عدم قطعیت بالاتر/مساوی ۲/۲۵ است، پیشران بحرانی بوده و بر اساس نظر بسیاری از پژوهشگران (Fahey, Ranall, 1998, Ringland, 2007, Schwarts,) (Johnston, 1998; Johnston, 1998) برای تعیین منطق سناریو در گام بعدی و نوشتن سناریوها موردنیاز خواهد بود.

جدول ۱۱ - ماتریس بحرانی اثرگذاری - عدم قطعیت توسعه پایدار اجتماعی شهر شان‌دیز

عدم قطعیت > ۲	عدم قطعیت > ۲/۲۵	عدم قطعیت < ۲/۲۵	
۱- ایجاد امیدواری به آینده روشن برای شهر شان‌دیز	۱- بروز تغییرات فرهنگی در زندگی شهروندان ۲- افزایش تمایل به سکونت و ماندگاری در شهر شان‌دیز ۳- تمایل به ایجاد و راه‌اندازی کسب‌وکار جدید در شهر شان‌دیز ۴- افزایش مدت اقامت گردشگران در شهر شان‌دیز ۵- افزایش حضور گردشگران خارجی در منطقه	۱- تأثیر پدیده بر امنیت زندگی شهروندان در شهر شان‌دیز ۲- افزایش حس تعلق مکانی در بین شهروندان ساکن شان‌دیز ۳- ارتقاء سطح آگاهی و سواد شهروندان ۴- نقش مدیریت شهری در تعادل بخشی بین حقوق شهروندان و منافع پدیده در شهر شان‌دیز	ضرر- اثرگذاری > ۲/۵
		۱- کاهش فاصله طبقاتی بین شهروندان ۲- افزایش همبستگی اجتماعی و مشارکت شهروندان در امور شهری ۳- ایجاد استرس، هیجان و کاهش آرامش زندگی در شهر ۴- تغییر سبک زندگی شهروندان به سوی تجملات و لوکس‌گرایی ۵- سیاست‌های کلان کشور در زمینه گردشگری شهری با رویکرد تعامل فرهنگی ۶- نقش فشارها و هیجانات اجتماعی در زمینه حضور بخش خصوصی در فعالیت‌های بزرگ اقتصادی کشور ۷- تحقق اهداف اجتماعی طرح منطقه نمونه بین‌المللی گردشگری شان‌دیز	> ۲/۵ اثرگذاری < ۲

منبع: (یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۵)

نتیجه‌گیری

ابرپروژه‌ها، پروژه‌هایی بزرگی هستند که قصد دارند محیط پیرامون خود، به‌ویژه شهرها را تحت تأثیر قرار دهند، به‌نحوی که توسعه و رشد اقتصادی را سبب گردند، اما در این فرایند زمینه‌ساز شکل‌گیری تعارضات اجتماعی و در پاره‌ای از اوقات تغییرات اجتماعی در جامعه هدف خواهند شد؛ بنابراین، سؤالاتی مطرح می‌شود که آیا ابرپروژه‌های شهر به بهترین نحو به نفع همه ساکنان در ابعاد اجتماعی در طولانی‌مدت عمل می‌کند یا خیر؟ و دیگر این که در کوتاه‌مدت توانسته است زمینه‌ساز تغییرات اجتماعی مثبت در بین ذینفعان مستقیم خود (جامعه شهری پیرامون) گردد. در مطالعه حاضر سعی شد تا آثار کوتاه‌مدت حضور یک ابرپروژه شهری را در شاخص‌های اجتماعی توسعه پایدار شهری موردبررسی قرارداد. نتایج نشان داد که انگیزه‌های اجتماعی (امیدواری به آینده سکونت در شهر شان‌دیز) بیشترین تأثیر را از حضور مجموعه گردشگری پدیده در این شهر پذیرفته‌اند و در مقابل شاخص‌هایی مانند مشارکت اجتماعی تأثیرپذیری مستقیمی را نشان نداده‌اند و با توجه به این مطالعه مشابهی در این زمینه تاکنون انجام نشده است، امکان مقایسه نتایج این قسمت با تحقیقات قبلی وجود ندارد.

عوامل و پیشران‌های کلیدی که می‌توان در شکل‌گیری توسعه پایدار اجتماعی در شهر شاندیز بر اثر حضور مجموعه گردشگری پدیده مؤثر دانست، مجموعه‌ای از عوامل هستند که بیشتر به امیدواری شهروندان به آینده‌ای روشن و باثبات برای مجموعه شهر شاندیز برمی‌گردد و در کنار آن نقش مدیریت شهری در ترسیم فضاهای اجتماعی و تقویت احساس امنیت در بین شهروندان در پیامد حضور گردشگران مختلف در شهر شاندیز می‌تواند به شکل‌گیری پایداری اجتماعی در این شهر کمک نماید. جایگاه هریک از پیشران‌های کلیدی در دستیابی به توسعه اجتماعی شهر شاندیز در افق ۱۴۰۵ را می‌توان چنین توصیف کرد:

تأثیر بر امنیت زندگی شهروندان در شهر شاندیز:

با توجه به این که یکی از نیازهای اولیه انسان برای زندگی، داشتن امنیت است؛ در بحث ناهنجاری و نارضایتی‌های اجتماعی ایجادشده در نتیجه عملکرد ابر پروژه پدیده می‌توان به احساس ناامنی ایجادشده به سبب حضور کارگران غیر بومی در شهر شاندیز اشاره کرد که تا حدودی زمینه نارضایتی شهروندان را فراهم نمود؛ بنابراین با احتیاط به جذب کارگران بومی، می‌توان از بروز بسیاری از ناهنجاری‌های احتمالی جلوگیری کرد. نمونه‌های موفق آن جذب زنان سرپرست خانوار در مجموعه که سبب جلب رضایت شهروندان شاندیز شده است. مکلف کردن این شرکت به تهیه پیوست فرهنگی می‌تواند از بروز بسیاری از ناهنجاری‌ها و مشکلات و ناامنی اجتماعی در این شهر جلوگیری نماید.

افزایش حس تعلق مکانی در بین شهروندان ساکن شاندیز:

حضور ابر پروژه پدیده در شهر کوچک شاندیز سبب ایجاد اعتبار و شناخت در سطح ملی و حتی بین‌المللی خواهد شد که به خودی خود سبب ایجاد هویت برای شهر و افزایش احساس تعلق و ماندگاری در بین شهروندان خواهد گردید و زمینه‌ساز افزایش جمعیت و کاهش مهاجرت خواهد شد.

ارتقاء سطح آگاهی و سواد شهروندان:

یکی از دلایل افزایش سطح سواد، دانش و آگاهی شهروندان شاندیزی به علت حضور نیروی ماهر و متخصص در این پروژه می‌باشد. ورود تعداد زیادی گردشگر داخلی و خارجی به شهر شاندیز سبب احساس نیاز به ارتقاء جایگاه علمی و افزایش مهارت‌های شغلی و مهارت‌های فرهنگی در بین شهروندان خواهد شد. به شکلی که جامعه با ساختار فرهنگ روستایی و سنتی تبدیل به جامعه مدنی با رویکرد شهرنشینی خواهد شد.

نقش مدیریت شهری در تعادل بخشی بین حقوق شهروندان و منافع پدیده در شهر شاندیز:

ابر پروژه پدیده سبب ایجاد تحرک اقتصادی، سرمایه‌گذاری، ساخت‌وساز و ... در شهر شاندیز خواهد بود و زمینه‌ساز کسب درآمد بیشتر مدیریت شهری خواهد شد. با ارتقاء توان مالی مدیریت شهر می‌توان شاهد بهبود بیشتر خدمات عمومی در شهر بود و نتیجه آن ایجاد رفاه اجتماعی و عدالت اجتماعی برای شهروندان شاندیزی خواهد بود؛ و از طرفی وابستگی مالی شهرداری به این چنین پروژه‌های عظیم ممکن است در جهت نادیده گرفتن نیاز شهروندان در از بین رفتن فرهنگ بومی، فشار بر خدمات وزیرساخت‌های شهری، از بین رفتن سرانه‌ها تجاری و به نفع پدیده تمام شود و سبب بروز نارضایتی شهروندان گردد؛ بنابراین مدیریت شهری با نظارت صحیح می‌تواند به‌عنوان اهرمی جهت ایجاد تعادل، توازن و عدالت بین منافع عموم شهروندان و ابر پروژه پدیده عمل نماید.

آینده‌نگری تأثیرات اجتماعی ناشی از حضور ابرپروژه‌های شهری / ۱۴۹

با توجه به بررسی‌های انجام‌شده در طی روند پژوهش و نتایج به‌دست‌آمده از تحقیق، پیشنهادات زیر می‌تواند به تقویت پایداری اجتماعی در شهر شاندیز در پیشران‌های کلیدی کمک نماید:

- توجه ویژه به مسائل فرهنگی برای پروژه‌های و طرح‌های گردشگری باهدف جلوگیری از تهدیدات مربوط به فرهنگ بومی شهروندان؛
- ارتقاء توان مدیریت شهری در جهت کاهش استرس، هیجانان و ناآرامی‌های شهروندان به همراه تلاش برای حفظ فرهنگ بومی آنان؛
- استفاده از ظرفیت گردشگری به وجود آمده در شهر شاندیز در جهت سرمایه‌گذاری‌های داخلی و خارجی برای شروع و اتمام پروژه‌های گردشگری موجود مانند ابرپروژه پدیده و طرح منطقه نمونه بین‌المللی گردشگری؛
- تقویت زیرساخت‌های مربوط به ایجاد فرصت‌های شغلی جدید باهدف رونق و نوآوری و استفاده از ظرفیت‌های بومی و محلی (مانند صنایع دستی، محصولات باغی، غذاهای بومی، مراسم محلی و ...) برای کسب درآمد بیشتر همراه با حفظ فرهنگ بومی شهروندان شاندیزی؛
- ظرفیت‌یابی و استفاده از توان‌های بومی، محلی (مانند صنایع دستی و ...) به همراه تدوین پیوست‌های فرهنگی برای پروژه‌های گردشگری شهری و تسریع در تحقق اهداف اجتماعی طرح منطقه نمونه بین‌المللی گردشگری شاندیز؛
- تلاش برای اتمام فرایند ساخت ابرپروژه پدیده شاندیز و بهره‌برداری سریع از آن باهدف تغییر جایگاه گردشگری شهر شاندیز از سطح محلی به ملی و منطقه‌ای توأم با تسریع در تحقق اهداف اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و زیست‌محیطی طرح منطقه نمونه بین‌المللی گردشگری شاندیز باهدف ارتقاء هویت مکانی و افزایش تمایل به ماندگاری و سکونت در این شهر.

منابع و مآخذ

- استانداری خراسان رضوی (۱۳۹۵)، آخرین تقسیمات کشوری شهرستان بینالود، مشهد استانداری خراسان رضوی.
- پورجعفر، محمدرضا، خدائی، زهرا، پورخیری، علی (۱۳۹۰)، رهیافتی تحلیلی در شناخت مؤلفه‌ها، شاخص‌ها و بارزهای توسعه پایدار شهری، مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران، دوره ۳، شماره ۳، صص ۳۶-۲۵.
- بیدخوری، علی‌رضا (۱۳۹۴)، سناریوهای کلان‌شهر مشهد به‌سوی شهر هوشمند با تأکید بر جای، رساله دکتری منتشرنشده، دانشگاه فردوسی مشهد.
- پهلوان، سمیه (۱۳۹۲)، بررسی تأثیرات ایجاد ابر پروژه‌های شهری بر فرآیند توسعه اجتماعات محلی (مورد مطالعه: پروژه الماس شرق مشهد)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تربیت مدرس.
- تقوایی، مسعود، صفرآبادی، اعظم (۱۳۹۲)، توسعه پایدار شهری و برخی عوامل مؤثر بر آن (مورد مطالعه: شهر کرمانشاه)، مجله مطالعات جامعه‌شناختی شهری، دوره ۶، شماره ۲، صص ۲۲-۱.
- ربانی، طاها (۱۳۹۱)، روش تحلیل ساختاری ابزار برای شناخت و تحلیل متغیرهای مؤثر بر آینده در موضوعات شهری، مجموعه مقالات نخستین همایش ملی آینده‌پژوهی، تهران.
- شب‌افروزان، صغرا (۱۳۹۴)، محیط‌زیست و توسعه پایدار شهری، مجله جستارهای اجتماعی، دوره ۱، شماره ۱، صص ۵۰-۳۷.
- شرکت توسعه بین‌المللی صنعت گردشگری پدیده شاندیز (۱۳۹۴)، اطلاعات مربوط به شهر رویایی پدیده، برگرفته از <http://www.padide.com>
- عنابستانی، زهرا، عنابستانی، علی‌اکبر، زیاری، یوسفعلی (۱۳۹۳)، تأثیر ابرپروژه‌ها بر بازار زمین و مسکن شهری (مطالعه موردی: شهر شاندیز)، مجموعه مقالات ششمین کنفرانس مدیریت و برنامه‌ریزی شهری، مشهد.

- عنابستانی، علی اکبر، عنابستانی، زهرا (۱۳۹۲)، بررسی نقش پدافند غیرعامل در مکان‌گزینی ابر پروژه‌های شهری (مطالعه موردی: مجموعه گردشگری شان‌دیز)، مجموعه مقالات ششمین کنگره انجمن ژئوپلیتیک ایران، مشهد.
- عنابستانی، علی اکبر، زیاری، یوسفعلی، عنابستانی، زهرا (۱۳۹۲)، بررسی آثار شرکت گردشگری پدیده بر توسعه شهری در شان‌دیز، مجله برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، دوره ۲، شماره ۲، صص ۱۸۵-۱۶۳.
- کلانتری خلیل‌آباد، حسین، ابوبکری، طاهر، قادری، رضا، سعیدی، انور، (۱۳۹۱)، ارزیابی میزان تحقق‌پذیری شاخص‌های توسعه پایدار شهری در مناطق مرزی (نمونه موردی: شهر پیرانشهر)، مجله مدیریت شهری، شماره ۳۰، صص ۲۲۲-۲۰۷.
- کلانتری، میترا (۱۳۸۵)، برنامه‌ریزی توسعه پایدار شهری با تأکید بر توسعه فیزیکی، مطالعه موردی: شهر تفرش، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس.
- مرکز آمار ایران (۱۳۹۰)، سرشماری عمومی نفوس و مسکن - شهرستان بینالود، تهران، مرکز آمار ایران.
- مرکز بهداشت شهرستان بینالود (۱۳۹۴)، اطلاعات جمعیت شهر شان‌دیز و روستاهای پیرامون، مشهد.
- Abdulaal, W.A. (2012), Large Urban Developments as the New Driver for Land Development in Jeddah. *Habitat International*, Vol. 36, No. 1, pp. 36-46.
- Altshuler, A., Luberoff, D. (2003), *Mega-projects, The Changing Politics of Urban Public Investment*. Washington, DC, Brookings Institution pub
- Anabestani, Z., Sarvar, R., Mahdavi Hajiluie, M. (2016), The Effect of Mega-Projects on Sustainable Urban Development from the Perspective of Citizens Case Study: Padideh Tourism Complex of Shandiz, *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, Vol. 6, No. 2/2, pp. 374-396.
- Boano, C., Lamarca, M. G., Hunter, W. (2011), The Frontlines of Contested Urbanism Mega-projects and Mega-resistances in Dharavi, *Journal of Developing Societies*, Vol. 27, No. 3-4, pp. 295-326.
- Bornstein, L. (2010), Mega-projects, City-Building and Community Benefits City, Culture and Society, Vol. 1, No. 4, pp. 199-206.
- Divandari, A., Ekhlassi, A., Rahmani, K. (2014), Devising a Branding Model for Multipurpose Mega-Projects in Entertainment, Residential, Tourism, and Sport in Iran. *Journal of Vacation Marketing*, Vol. 20, No. 1, pp. 73-91.
- Douglass, M. (2005), *Globalization, Mega-projects and the Environment Urban form and water in Jakarta*, Globalization Research Center and Department of Urban and Regional Planning University of Hawai'i.
- Flyvbjerg, B., Bruzelius, N. Rothengatter, W. (2003), *Mega-projects and Risk an Anatomy of Ambition*, Cambridge Cambridge University pub.
- Follmann, A. (2015), Urban Mega-projects for a 'world-class' Riverfront—the Interplay of Informality, Flexibility and Exceptionality Along the Yamuna in Delhi, India. *Habitat International*, Vol. 45, No. 1, pp. 213-222.
- Godet, M. (1991). *From Anticipation to Action*. UNESCO publishing, Paris
- Godet, M. (2006), *Creating Future Scenario Planning as a Strategic Management tool France*, Economica Publish.
- Hall, P., (1993), *Toward Sustainable, Live able and Innovative Cities for 21 Set Century*, In proceeding of the Third Conference of the World Capitals, Tokyo, pp. 22-28.
- Hwang, J. T. (2014), *Territorialized Urban Mega-projects Beyond Global Convergence the Case of Dongdaemun Design Plaza Park Project, Seoul Cities*, Vol. 40, No. 1, pp. 82-89.
- Jia, G., Yang, F., Wang, G., Hong, B., You, R. (2011), A Study of Mega-project from a Perspective of Social Conflict Theory, *International Journal of Project Management*, Vol. 29, No. 7, pp. 817-827.
- Kanaroglou, P. (2009), A Tool for Evaluating Urban Sustainability via Integrated Transportation and Land use Simulation Models, *Environment Urban/ Urban Environment*, Vol. 3, No. 1, pp. 28- 49.
- Kippenberger, T. (1999), *Scenario's the Search of Foresight, the Antidote (22) C|S|B|S Publications Limited in: <http://en.lapropective.fr/dyn/anglais/memoire/antidote.pdf>*
- Mok, K. Y., Shen, G. Q., Yang, J. (2015), Stakeholder Management Studies in Mega Construction Projects a Review and Future Directions *International Journal of Project Management*, Vol. 33, No. 2, pp. 446-457.
- Orueta, F. D., Fainstein, S. S. (2008), *The New Mega-projects Genesis and Impacts International Journal of Urban and Regional Research*, Vol. 32, No. 4, pp. 759-767.
- Ponzini, D. (2011), *Large Scale Development Projects and Star Architecture in the Absence of Democratic Politics The Case of Abu Dhabi, UAE, Cities*, Vol. 28, No. 3, pp. 251-259.
- Priemus, H., van Wee, B. (Eds.). (2013), *International Handbook on Mega-projects Edward Elgar Publ.*

- Priemus, H., Flyvbjerg, B., van Wee, B. (Eds.) (2008), Decision-Making on Mega-projects Cost-Benefit Analysis, Planning and Innovation Edward Elgar Pub.
- Storey, K., Hamilton, L. C. (2004), Planning for the Impacts of Mega-projects pp. 281-302, Springer Netherlands.